

FONDŲ STRUKTŪROS VYSTYMASIS IR TECHNINĖ PAŽANGA LIETUVOS TSR CELIULIOZĖS-POPIERIAUS PRAMONĖJE

J. TAMULEVICIUS

Visuomenės gyvenimo pagrindas yra materialinių gėrybių gamyba. Gamybos procesas negali vykti ne tik be žmonių, bet ir be atitinkamų gamybos priemonių. „Gamybos priemonės,— yra nurodęs K. Marksas,— kiekviename darbo procese, vis vien kuriomis visuomeninėmis sąlygomis jis vykty, visada dalijasi į darbo priemones ir darbo objektą¹. „Darbo priemonė yra daiktas arba kompleksas daiktų, kuriuos darbininkas deda tarp savęs ir darbo objekto ir kuriais jis nukreipia savo veikimą į tą objektą“². Socialistinėje visuomenėje gamybos priemonės sudaro įmonių gamybinius fondus, kurie yra labai svarbi nacionalinio turto dalis.

Celiuliozės-popieriaus pramonė yra viena seniausių respublikos pramonės šakų, aprūpinanti liaudies ūkį ir gyventojus įvairių rūšių popieriumi, kartonu, celiulioze, pašarinėmis mielėmis, etilo spiritu ir t. t. Šios gamybos šakos produkcija labai reikalinga materialinei-techninei komunistinio bazei kurti.

Nuo pagrindinių fondų struktūros, atskirų svarbiausių fondų grupių — darbo mašinų ir įrengimų, jėgos mašinų ir įrengimų sudėties labai daug priklauso pramonės šakos gamybinis pajėgumas ir vystymosi kryptis. Nagrinėti šiuos klausimus yra itin svarbu, nes popieriaus, kartono ir kitos celiuliozės-popieriaus pramonės produkcijos išleidžiama dar nepakankamai.

Fondų struktūros ir techninės pažangos klausimų celiuliozės-popieriaus pramonėje nagrinėjimą tenka skirstyti į du etapus: nuo 1946 iki 1960 metų ir po 1960 metų. Tokį suskirstymą apsprendžia dvi pagrindinės priežastys. Pirma, pokariniu laikotarpiu įmonės buvo atstatomos, rekonstruojamos, jose buvo dirbama jau anksčiau eksploatuotomis mašinomis. Po 1960 m. žymiai padaugėjo naujų mašinų, didesnis dėmesys skiriamas techniniam technologinių įrengimų lygiui kelti. Antra, fondų struktūrai turėjo įtakos atliktas fondų perkainavimas.

Siame darbe nagrinėjami respublikos celiuliozės-popieriaus pramonės pagrindinių fondų ir techninės pažangos klausimai, liečiantys 1946—1960 metų laikotarpį.

Kuklų palikimą gavo celiuliozės-popieriaus pramonė 1940 metais atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje. Jeigu Petrašiūnų popieriaus fabriko³ ir Klaipėdos celiuliozės-popieriaus kombinato kai kurie pagrindiniai techniniai įrengimai (popieriaus, kartono gaminimo mašinos, celiuliozės virimo katilai, defibrieriai ir kt.) dar atitiko tuo laiku jiems keliamus reikalavimus, tai likusiose šios šakos įmonėse (Grigiškių, Naujosios Vilnios,

¹ K. Marksas, Kapitalas, t. II, Vilnius, 1958, p. 139.

² K. Marksas, Kapitalas, t. I, Vilnius, 1957, p. 163.

³ Dabar J. Janonio popieriaus fabrikas.

Naujųjų Verkių ir kt.) buvo naudojamos nenašios, techniškai pasenusios mašinos.

Dar sunkesnė padėtis susidarė po antrojo pasaulinio karo. Vokiškieji okupantai padarė didelę žalą respublikos celiuliozės-popieriaus pramonei: išvežė, sugadino ir demontavo pagrindinius technologinius įrengimus, jėgos mašinas ir t. t. Ypač smarkiai nukentėjo Grigiškių, J. Janonio popieriaus fabrikai ir Klaipėdos celiuliozės-popieriaus kombinatas, o Naujosios Vilnios kartono fabrikas buvo visiškai sudegintas.

Pagal 1945 m. gegužės 7 d. įmonių pateiktus apyskaitinius duomenis respublikoje iš 6 popieriaus gaminių mašinų veikė 2, iš 14 kartono gaminių mašinų neveikė nė viena, iš 11 defibrerių veikė 2.

1945—1950 metai — tai įmonių atstatymo ir naujų pajėgumų įvedimo laikotarpis; normaliai dirbti buvo pradėta maždaug nuo 1950 m.

Per penkiolika metų (1946—1960) celiuliozės-popieriaus pramonės pagrindiniai fondai padidėjo 214%, tame tarpe pagrindiniai gamybiniai fondai — 158,5% (žr. 1 lentelę). Ypač padidėjo tos pagrindinių gamybinių fondų dalys, kurios turi didžiausią reikšmę gamybos apimčiai plėsti (statinių grupė padidėjo — 456,9%, darbo mašinos — 222,2%, jėgos mašinos ir įrengimai — 199,9%).

1 lentelė

Lietuvos TSR celiuliozės-popieriaus pramonės pagrindinių fondų struktūros dinamika 1946—1960 metais

Pagrindinių fondų grupės	Metai (% metų pradžioje)				1960 m. palyginus su 1946 m. (%)
	1946	1950	1955	1960	
Pastatai	27,4	23,2	25,8	22,9	235,8
Statiniai	8,0	8,8	10,9	12,8	556,9
Perdavimo įtaisai	—	4,9	3,2	1,7	—
Jėgos mašinos ir įrengimai	7,3	7,9	10,4	8,8	299,8
Darbo mašinos ir įrengimai	33,8	31,2	36,9	36,7	322,2
Transporto priemonės	17,9	17,4	2,2	1,6	17,8
Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	2,5	1,9	1,7	0,6	35,0
Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	96,9	95,3	91,1	85,1	258,5
Kitų šakų ir negamybinės paskirties pagrindiniai gamybiniai fondai	3,1	4,7	8,9	14,9	2141,0
Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	314,0

Fondų augimo dinamika, didinant techninį šakos apginklavimą, apsprendė ir visos fondų struktūros kitimą: statinių lyginamasis svoris padidėjo nuo 8,0 iki 12,8%, jėgos mašinų nuo 7,3 iki 8,8%, darbo mašinų ir įrengimų nuo 33,8 iki 36,7%, o negamybinės paskirties pagrindinių fondų nuo 3,1 iki 14,9%. Tuo tarpu pastatų lyginamasis svoris sumažėjo nuo 27,4 iki 22,9%, kitų pagrindinių gamybinių fondų — nuo 2,5% iki 0,6%, transporto priemonių — nuo 17,9 iki 1,6% (perdavus geležinkelių šakas Geležinkelių transporto ministerijai).

Pagrindinių fondų struktūros dinamiką nulėmė įmonių atstatymo ir naujų pajėgumų įvedimo į gamybą procesas. Jau 1945 m. Grigiškių popieriaus fabrike veikė (nors ir gana trumpai) dvi aliginio gaminių mašinos, 1946 m. liepos—spalio mėnesiais buvo atstatytos Klaipėdos CPK pirmoji ir trečioji kartono gaminių mašinos, 1948 m. pradėta celiuliozės fabriko eksploatacija.

Atstatomuoju laikotarpiu nebuvo išvengta ir trūkumų. Tuo metu niekas nesirūpino, kad būtų modernizuojamos mašinos. Todėl respublikoje naudojamų popieriaus gaminimo mašinų paros našumas buvo maždaug 1903—1912 metų lygio (1903 m. moderniausių mašinų paros našumas buvo pasiekęs 20 t, o 1912 m.— 58 t)¹.

Dideli svyravimai pastebimi ir lyginant atskiras respublikos popieriaus gaminimo mašinas. Pavyzdžiui, 1950 m. J. Janonio fabrike pirmosios popieriaus gaminimo mašinos paros našumas buvo 29 t, tuo tarpu N. Verkių popieriaus fabrike — tik 8,3 t. Tiesa, pastarosios gaminamo popieriaus kvadratinio metro svoris buvo 1,5 karto mažesnis, negu J. Janonio popieriaus fabrike, tačiau tam tikras išvadas galima padaryti.

Stengimasi greičiau įvesti į gamybą kuo daugiau popieriaus gaminimo mašinų, neatsižvelgiant į jų techninį patobulinimą, galima iš dalies paaiskinti dideliu tuo laikotarpiu popieriaus ir specialistų trūkumu.

Darbo mašinų ir įrengimų lyginamojo svorio dinamika 1950—1960 metais buvo pastovesnė, jų padaugėjo nuo 31,2 iki 36,7%.

Sutinkamai su įmonių gamybiniu profiliu bei naudojamų mašinų techniniu stoviu buvo pastebima ir skirtinga darbo mašinų ir įrengimų lyginamojo svorio atskirose įmonėse kitimo dinamika. Pavyzdžiui, Pabradės fabrike darbo mašinų ir įrengimų lyginamasis svoris 1950—1960 metais buvo sumažėjęs 0,7%, Grigiškių BPK — 4,2%, Klaipėdos CPK — 3,2%, o J. Janonio popieriaus fabrike net 11,1%. Ir tik N. Vilnios kartono ir N. Verkių popieriaus fabrikuose šios fondų dalies lyginamasis svoris padidėjo atitinkamai 17,0 ir 21,9%.

Didžiausias darbo mašinų ir įrengimų lyginamasis svoris 1960 m. buvo N. Verkių popieriaus fabrike (51,6%). Reikia pažymėti, kad šios fondų grupės didėjimas įmonėje buvo pastebimas beveik visą laiką. Vienok sparčiau jiems augti tam tikra dalimi trukdė tai, kad gamybiniai pajėgumai nebuvo laiku ir pilnai įsisavinami: 1952 m. įsigyta antroji „Paškė“ firmos popieriaus gaminimo mašina dėl nepilnos techninės dokumentacijos į gamybą buvo paleista tik 1955 m., nebuvo laiku ir pilnai įvykdomi kapitalinių įdėjimų į aktyviają fondų dalį planai (pavyzdžiui, 1953, 1954 m.).

Modernizuojant svarbiausius technologinius įrengimus, seni susidėvėję mazgai pakeičiami techniškai naujesniais, našesniais. Modernizavus gerėja mašinų techninės charakteristikos, našumas, didėja mašinos vertė, o tuo pačiu didėja ir aktyviosios dalies lyginamasis svoris visuose fonduose. Įmonėse mašinų modernizavimu buvo susidomėta daugiau kaip prieš 10 metų. Tačiau reikia pažymėti, kad daugiausia buvo atliekamas tik dalinis modernizavimas. Būtent, N. Verkių popieriaus fabrike 1957 m. buvo pertvarkytas antrosios mašinos vakuomo ūkis, pastatyta nauja spaudimo kamera, pertvarkyti rolai, o 1958 m. pastatyti nauji masės valymo įrengimai ir kt. Tai padidino aktyviosios pagrindinių fondų dalies lyginamąjį svorį atitinkamai 2,8 ir 2,4%.

Grigiškių popieriaus kombinate darbo mašinų ir įrengimų lyginamasis svoris 1950—1960 metais, kaip jau buvo minėta, sumažėjo 4,2%. Sumažėjo dėl negamybinių fondų lyginamojo svorio padidėjimo (nuo 1,7 iki 31,1%). Vėliau Grigiškių popieriaus fabrikas buvo sparčiai plečiamas: 1953 m., sumontavus kartono ir popieriaus gaminimo mašinas, aktyviosios pagrindinių fondų dalies lyginamasis svoris padidėjo 4,5% (palyginus su 1952 m.); 1954 m. buvo sumontuota antroji popieriaus gaminimo mašina, paleistas į gamybą 5 tūkstančių tonų pajėgumo per metus medienos masės fabrikas².

¹ ВНИТО бумажников Ленинградское отделение, Основные проблемы проектирования быстроходных бумагоделательных машин, Л., 1953 г., стр. 1.

² Pagal planą į gamybą turėjo būti įvestas 1952 m.

Viena silpniausių vietų celiuliozės-popieriaus pramonėje buvo naujų technologinių įrengimų įsisavinimas, nes nebuvo laiku paruošiama techninė dokumentacija, trūko kvalifikuotų specialistų.

Popieriaus ir kartono gaminimo mašinos yra svarbiausia aktyviųjų pagrindinių fondų dalis, todėl padidinus jų skaičių, gali žymiai pakilti tos fondų dalies lyginamasis svoris. J. Janonio popieriaus fabrikas, neskaitant kai kurių patobulinimų, kapitalinio remonto bei modernizavimo (1952 m. buvo paleistos į gamybą naujos medienos nužievinimo mašinos, 1953 m.— popieriaus mašiniai pastatytas vakuuminis siurblys, masės rūšiuotojas, 1958 m.— pastatytas „Kincle“ vakuomo filtras, paprastas siurblys pakeistas gaulė-velenu ir t. t.), negavo nė vienos naujos popieriaus gaminimo mašinos. Todėl aktyviosios fondų dalies lyginamasis svoris, kaip jau minėjome, sumažėjo 11,1%.

Klaipėdos celiuliozės-popieriaus kombinato darbo mašinų ir įrengimų lyginamasis svoris 1950—1960 metais sumažėjo nuo 30,7 iki 27,5%. Vystant ir tobulinant gamybos procesą, teko atstatyti arba pakeisti naujomis darbo mašinų ir agregatų sudėtines dalis, nuo kurių priklauso pagrindinių darbo mašinų ir agregatų darbas bei gamybos rezultatai, bet kurios nediidina aktyviosios fondų dalies lyginamojo svorio. Antai 1950 metais buvo išplėstas scežai-celiuliozės plovimo įrengimų ūkis (papildomai įvesti 3 scežai), 1955 m.— atiduota eksploatuoti sulfidinės rūdos degimo krosnis su elektrofiltrais, 1957 m.— pirmos eilės masės srovei sumontuotas rūšiavimo įrengimas „Biffara“ ir kt.

Be aukščiau nurodytų mašinų patobulinimo, dar buvo įsisavinta popieriaus gaminimo mašina Nr. 1 (1951 m.), kartono gaminimo mašina Nr. 2 (1952 m.), „Kambio“ tipo nužievinimo mašina (1960 m.), rūgimo ir spirito kolonėlės ir t. t. Be to, buvo tobulinamas ir technologinis gamybos procesas — įsisavintas virimo procesas pagal „Velamo“ būdą.

Kartono fabrikuose tuo laikotarpiu esminių pakitimų kartono gaminimo mašinų parke neįvyko. Daugiausia buvo remontuojamos bei modernizuojamos turimos mašinos. Reikia pastebėti, kad kartono fabriko planuose numatytos priemonės būdavo įvykdomos labai retai. Šitaip atsitiko iš dalies dėl to, kad šiai šakai ir konkrečiai šioms įmonėms, kaip neturinčioms perspektyvos, nepakankamai dėmesio skyrė aukštesnieji vadovaujantieji organai (įmonės skirtingu laiku priklausė įvairioms vadovaujantioms žinyboms).

Apibendrinus celiuliozės-popieriaus pramonės įmonių aktyviausios fondų dalies lyginamojo svorio vystymosi dinamiką nuo 1945 m. sausio 1 d. iki 1960 m. sausio 1 d., galima pastebėti, kad mašinų parkas padidėjo 1,5 karto (nuo 6 iki 9 vnt.). Pagerėjo ir techniniai-ekonominiai darbo rodikliai: Grigiškių popieriaus fabriko pirmosios popieriaus gaminimo mašinos paros našumas padidėjo daugiau kaip du kartus, antrosios — daugiau kaip 1,5 karto, o trečiosios — daugiau kaip 3 kartus. J. Janonio popieriaus fabriko mašinų paros našumas padidėjo daugiau kaip 1,5 karto ir t. t.

Reikia pažymėti, kad J. Janonio popieriaus fabriko mašinos techniniu požiūriu buvo gana tobulos ir tiek greičiu, tiek našumu atsiliko tik nuo kai kurių (labai nedaugelio) Tarybų Sąjungoje naudojamų mašinų. Bet palyginus su pasauliniais pasiekimais šioje srityje, mūsų mašinos buvo žymiai atsilikusios: beveik 4 kartus mažesnis gamybinis greitis ir paros našumas.

Pasiektų darbo rodiklių lygį gali parodyti kai kurie techniniai-ekonominiai popieriaus bei kartono gaminimo mašinų duomenys (žr. 2 lentelę).

Mašinų išdirbį (esant visoms sąlygoms lygioms) didele dalimi apsprendžia juostą formuojančio tinkliuko plotis. Iš lentelės matyti, kad

Kai kurie techniniai-ekonominiai popieriaus ir kartono gaminimo mašinų duomenys 1960 m.

Įmonė	Mašinos numeris	Firma	Pastatymo metai	Tinkliuko plotis (mm)	Presai		Džiovinimo cilindrai			Neapipiautos juostos plotis (mm)	Apipiautos juostos plotis (mm)
					skersmuo (mm)	ilgis (mm)	iš viso (vnt.)	tame tarpe			
								juostos	audeklo		

Popieriaus gaminimo mašinos

1. Klaipėdos celiuliozės popieriaus kombinatas	1	Nežinoma	Nežinomi	1800	450	1850	15	10	5	1600	1570
	2	Vagner	1907	2500	560	2585	2	2	—	2300	2200
2. J. Janonio popieriaus fabrikas ..	1	Karlštadt	1932	3000	500	2950	18	12	6	2860	2700
	2	Foit	1938	3000	550	2950	23	15	8	2860	2700
3. Grigiškių popieriaus fabrikas ..	1	Surinkta	1934	2400	410	2550	24	16	8	2140	2100
	2	Surinkta	1955	2500	410	2550	1	1	—	1800	1800
	3	Surinkta	1958	2300	340	2200	3	2	1	2100	2000
4. N. Verkių popieriaus fabrikas ..	1	Fiulner	1913	1850	280	1900	26	18	8	1750	1630
	2	Paškė	1954	2800	350	3000	24	16	8	2750	2360

Kartono gaminimo mašinos

1. Klaipėdos celiuliozės-popieriaus kombinatas	1	Specialus tiekimas	1951	2500	500	2250	25	19	6	1950	1900
	2	„	1953	2850	600	2770	33	32	1	2550	2500
	3	Nežinoma	Nežinoma	1800	400	1980	15	15	—	1550	1500
2. Grigiškių popieriaus fabrikas ..	1	Surinkta	1934	2500	410	2600	29	28	1	2220	2180

plačiausiais tinkliukais (po 3000 mm) buvo J. Janonio popieriaus fabriko mašinos. Reikia pastebėti, kad 1960 m. juosta formuojančių tinkliukų plotis buvo didesnis kaip 7000 mm, t. y. jie buvo daugiau kaip du kartus platesni, negu anksčiau minėtų mašinų. Analogiška padėtis buvo ir kartono gaminimo mašinų grupėje.

Popieriaus ir kartono mašinų gamybinį greitį daugiausia apsprendžia mašinos džiovinimo ir presų ūkis. Vienok pateiktas cilindrių skaičius rodo, kad šios mašinos dalys nebuvo pajėgios (buvo naudojami nedidelio skersmens cilindrai).

Priklausomai nuo tinkliuko pločio, nedidelis buvo ir apipiautos popieriaus juostos plotis (iki 2700 mm). Daugelis mašinų buvo užsieninių firmų arba surinktos įmonėse iš atsarginių dalių.

Nuo 7,3 iki 8,8% padidėjo jėgos mašinų ir įrengimų lyginamasis svoris. Šios mašinų ir įrengimų grupės lyginamojo svorio didėjimas yra dėsningas reiškinys, nes celiuliozės-popieriaus pramonės įmonės yra stambiausi kuro, elektros energijos, garo, suspausto oro, dujų ir kitų energijos

rūšių vartotojai. Jėgos mašinų ir įrengimų lyginamojo svorio kitimo dinamika atskirose įmonėse buvo taip pat gana įvairi. N. Vilnios kartono fabrike nuo 1946 m. sausio 1 d. iki 1960 m. sausio 1 d. jėgos mašinų ir įrengimų lyginamasis svoris sumažėjo nuo 34,2 iki 2,6%, Grigiškių popieriaus fabrike — nuo 3,4 iki 2,6%, J. Janonio popieriaus fabrike — nuo 8,6 iki 7,9%, tuo tarpu Klaipėdos CPK jis padidėjo nuo 7,1 iki 9,1%. Atskirais šio laikotarpio metais jėgos mašinų lyginamojo svorio kitimas įmonėse dar įvairesnis: vienose įmonėse (N. Vilnios kartono fabrike) jo mažėjimą iš esmės apsprendė pakeistas gaminamos produkcijos asortimentas (kartono gamyba — kartono dirbiniais), kitose — (J. Janonio popieriaus fabrike ir Grigiškių BPK) elektros energijos gavimas centralizuota tvarka.

1946 m. respublikos celiuliozės-popieriaus pramonė turėjo labai silpną energetinį ūkį: veikė tik 9 garo katilai, 4 garo mašinos, 8 įvairių rūšių vidaus degimo varikliai, 5 elektrogeneratoriai, 160 elektros motorų ir vienas jėgos transformatorius. Bendras veikiančio energetinio ūkio pajėgumas siekė vos 9455 kW, tame tarpe mechaninės pavaros — 3200 kW, elektros pavaros — 6255 kW. 1960 m. vien elektros variklių bendras galingumas padidėjo iki 15625 kW.

Daugėjant popieriaus bei kartono mašinų, tobulėjant gamybos technologijai, buvo daugiau sunaudojama ir elektros energijos. Bendras elektros energijos suvartojimas 1946—1960 metais padidėjo daugiau kaip 80 kartų (nuo 963,5 tūkst. kW iki 77166 tūkst. kW), tame tarpe J. Janonio popieriaus fabrike 99 kartus (nuo 21,3 tūkst. kW iki 21021 tūkst. kW). Daugiau kaip 90% visos elektros energijos sunaudojama varomajai jėgai. Pažymėtina, kad beveik 40% sunaudojamos elektros energijos įmonės pasigamindavo pačios. Todėl nesunku įsivaizduoti, kaip smarkiai išaugo energetinio ūkio apimtis, sudėtis ir tam tikra dalimi jo techninis lygis. Tiesa, kai kurios įmonės minimo laikotarpio pabaigoje elektros energijos negamino, todėl jų fonduose jėgos mašinų ir įrengimų grupės lyginamasis svoris buvo nedidelis, nes jų tarpe nebuvo elektros stočių įrengimų (N. Vilnios kartono fabrikas, Grigiškių popieriaus fabrikas ir kt.).

Celiuliozės-popieriaus pramonėje naudojamas darbo mašinas ir įrengimus bei kitas pagrindinių fondų sudėtinės dalis reikia tinkamai prižiūrėti bei apsaugoti nuo atmosferos poveikio. Be to, dalį gamyboje naudojamos žaliavos (celiuliozė, makulatūrą ir kt.) reikia laikyti sandėliuose, nes kitu atveju gali pasikeisti jos cheminės bei koloidinės savybės, ir ji nebetiks pagal paskirtį. Šios ir eilė kitų priežasčių apsprendė tai, kad didelį lyginamąjį svorį pagrindinių fondų struktūroje analizuojamuoju laikotarpiu sudarė gamybiniai pastatai. Tiesa, nuo 1946 m. sausio 1 d. iki 1960 m. sausio 1 d. jų lyginamasis svoris visoje pramonės šakoje sumažėjo vidutiniškai nuo 27,4 iki 22,9%. Bet reikia pažymėti, kad, neskaitant Klaipėdos CPK 1957 m. pastatyto naujo pašarinių mielių cecho, kai kuriose įmonėse tiriamuoju laikotarpiu daugiausia buvo eksploatuojami seni gamybiniai, administraciniai ir kiti pastatai. Pastatų grupės lyginamasis svoris visą laiką pastebimai mažėja.

Apskritai, pastatų lyginamojo svorio sumažėjimas pagrindinių fondų sudėtyje yra teigiamas reiškinys, nes tuo pačiu didėja kitų, technologinį procesą aktyviau veikiančių grupių lyginamasis svoris.

Esant dabartiniam technikos išsivystymo lygiui, celiuliozės-popieriaus pramonės įmonių veikla neįmanoma be modernių ir efektyvių statinių, tokių, kaip turmo rūgšties bokštai, keliai, užtvankos, suvartoto vandens bei žlaugtų valymo priemonės ir kt. Statinių grupei pagrindinių fondų sudėtyje tenka didelis lyginamasis svoris ir manoma, kad ateityje jis nemažės.

Statinių lyginamąjį svorį atskirose įmonėse apsprendė jų išsidėstymo vietovėje sąlygos, atstumas nuo vandens baseinų bei transporto stočių. Verta pažymėti, kad absoliutine verte ši grupė ypač didėja N. Verkių popieriaus fabrike ir Klaipėdos CPK (atitinkamai 2041,4 ir 1123,2%). Ši didėjimą sąlygojo tai, kad statinių ūkis N. Verkių popieriaus fabrike buvo labai apleistas, o Klaipėdos CPK — sugriautas karo metu. Be to, pastaroji įmonė gamyboje naudoja daug rūgšties, kuriai tinkamai išvalyti reikia sudėtingos statinių sistemų.

Nuo 3,1 iki 14,9% padidėjo „kitų šakų ir negamybinės paskirties“ pagrindinių fondų lyginamasis svoris¹. Kai kuriose įmonėse jis padidėjo dar daugiau. N. Vilnios fabrike — nuo 10,1 iki 35,2%, Grigiškių popieriaus fabrike — nuo 8 iki 14,8% ir t. t. Tai priklausė daugiausia nuo įmonių buvimo vietos: prie plečiamų bei rekonstruojamų įmonių buvo statomos gyvenvietės, kurių gyvenamasis plotas bei kultūrinės-buitinės įstaigos buvo įmonių balansuose (Grigiškių, N. Verkių ir kitų fabrikų).

Apibendrinant respublikos celiuliozės-popieriaus pramonės ir atskirų jos įmonių pagrindinių fondų struktūros vystymąsi ir techninę pažangą 1946—1960 metų laikotarpiu, reikėtų pabrėžti, kad didžiausią fondų dalį sudarė aktyvieji fondai. Analizuojamuoju laikotarpiu mašinų ir jas aptarnaujančių įrengimų parkas techniniu požiūriu buvo tobulinamas ir plečiamas, tačiau daugelio jų našumas ir greitis žymiai atsiliko nuo geriausiųjų.

Vadinasi, įmonės nepilnai išnaudojo technines mašinų parko tobulinimo galimybes, nmodernizavo mašinų.

Fondų struktūros vystymasis sąlygojo gamybos apimties ir struktūros pakitimus. Antai popieriaus gamyba 1945—1960 metais išaugo 19,6 karto, kartono — 37 kartus ir t. t. Didžiausią lyginamąjį svorį 1960 m. celiuliozės-popieriaus pramonės gamyboje sudarė popierius (apie 43%). J. Janonio popieriaus fabrikas gamino labai aukštos kokybės popierių Didžiajai Tarybinei Enciklopedijai, rašomąjį, tipografinį ir kitokį popierių.

1950—1960 metais smarkiai pakilo darbo našumas: visoje respublikos pramonėje jis padidėjo 149%, tame tarpe miško, medžio apdirbimo ir popieriaus pramonėje — 126%, o celiuliozės-popieriaus pramonėje — 161,2%. Spartesnį darbo našumo kilimą celiuliozės-popieriaus pramonėje iš dalies apsprendė pagrindinių gamybinių fondų techninio lygio kilimas, darbo organizavimo gerinimas.

1961—1968 metais respublikos celiuliozės-popieriaus pramonei buvo skiriama žymiai daugiau dėmesio, negu anksčiau. Per tuos metus pagrindinių fondų apimtis padidėjo 19,1 mln. rb (98,8%), pastatytos 5 popieriaus gaminimo, 6 papkių gaminimo mašinos ir t. t. Žymiai plačiau imta modernizuoti mašinas. Tačiau šis klausimas gali būti tolesnio nagrinėjimo objektu.

¹ Kitų šakų pagrindiniai fondai atskira grupe neišskirti, nes jiems tenka labai nedidelis lyginamasis svoris (vidutiniškai apie 1%), o kai kurios įmonės jų visiškai neturi.

Lietuvos TSR celiuliozės-popieriaus pramonės įmonių
pagrindinių fondų struktūros dinamika
1946—1960 metais

1	Metai (% metų pradžioje)				1960 m., palyginus su 1946 m., (%)
	1946	1950	1955	1960	
	2	3	4	5	6

Klaipėdos celiuliozės-popieriaus kombinatas

1. Pastatai	25,2	23,4	29,6	20,6	195,2
2. Statiniai	4,7	4,9	10,3	22,0	1123,2
3. Perdavimo įtaisai	—	5,8	5,1	1,8	—
4. Jėgos mašinos ir jėgos įrengimai	7,1	7,3	11,4	9,1	304,7
5. Darbo mašinos ir įrengimai ..	29,6	30,7	33,3	27,5	223,5
6. Transporto priemonės	30,2	20,1	1,9	0,7	5,4
7. Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	1,9	1,7	1,4	—	—
8. Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	98,7	93,9	93,0	81,7	199,3
9. Kitų šakų ir negamybiniai pagrindiniai fondai	1,3	6,1	7,0	18,3	3408,6
10. Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	240,7

J. Janonio popieriaus fabrikas

1. Pastatai	30,3	23,4	21,9	23,3	177,6
2. Statiniai	—	1,6	1,8	6,9	—
3. Perdavimo įtaisai	—	—	—	1,7	—
4. Jėgos mašinos ir jėgos įrengimai	8,6	11,7	11,8	7,9	231,5
5. Darbo mašinos ir įrengimai ..	50,1	55,6	51,4	44,5	217,6
6. Transporto priemonės	—	0,9	1,1	0,6	—
7. Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	3,0	0,8	2,0	0,7	38,2
8. Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	92,0	94,0	90,0	85,2	223,8
9. Kitų šakų ir negamybiniai pagrindiniai fondai	8,0	6,0	10,0	14,8	434,7
10. Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	240,8

Grigiškių popieriaus fabrikas

1. Pastatai	34,1	10,8	16,9	16,7	321,4
2. Statiniai	27,3	33,9	17,6	8,2	186,0
3. Perdavimo įtaisai	—	—	—	2,5	—
4. Jėgos mašinos ir jėgos įrengimai	3,4	4,8	3,6	2,6	308,8
5. Darbo mašinos ir įrengimai ..	32,3	42,4	35,9	36,4	709,6
6. Transporto priemonės	0,5	3,2	1,2	1,8	2162,8
7. Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	0,7	2,2	1,2	0,7	286,2
8. Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	98,3	97,3	76,4	68,9	423,6
9. Kitų šakų ir negamybiniai pagrindiniai fondai	1,7	2,7	23,6	31,1	10916,7
10. Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	602,7

Naujųjų Verkių popieriaus fabrikas

1. Pastatai	17,8	8,7	9,2	22,2	1447,4
2. Statiniai	1,3	7,6	7,7	2,3	2041,4
3. Perdavimo įtaisai	—	1,1	1,1	1,0	—

1	2	3	4	5	6
4. Jėgos mašinos ir jėgos įrengimai	14,6	31,2	17,7	9,7	771,7
5. Darbo mašinos ir įrengimai ..	35,4	29,7	49,9	51,6	1684,7
6. Transporto priemonės	1,9	8,3	8,4	1,3	795,6
7. Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	26,0	4,1	3,4	0,9	38,2
8. Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	97,0	90,7	97,4	89,0	1062,1
9. Kitų šakų ir negamybiniai pagrindiniai fondai	3,0	9,3	2,6	11,0	5283,3
10. Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	1158,4

Pabradės kartono fabrikas

1. Pastatai	20,2	21,2	24,6	25,6	457,9
2. Statiniai	61,9	56,5	36,4	29,5	173,1
3. Perdavimo įtaisai	—	—	—	0,4	—
4. Jėgos mašinos ir jėgos įrengimai	2,3	1,0	14,1	9,4	1346,2
5. Darbo mašinos ir įrengimai ..	12,3	16,2	19,1	15,5	459,7
6. Transporto priemonės	1,1	2,6	2,5	1,2	394,4
7. Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	2,2	1,4	1,0	0,5	76,9
8. Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	100,0	98,0	97,7	82,1	335,3
9. Kitų šakų ir negamybiniai pagrindiniai fondai	—	2,0	2,3	17,9	—
10. Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	363,2

Naujosios Vilnios kartonažo fabrikas

1. Pastatai	39,3	45,0	39,4	25,7	182,0
2. Statiniai	—	16,5	16,0	8,7	—
3. Perdavimo įtaisai	—	0,9	0,9	5,3	—
4. Jėgos mašinos ir jėgos įrengimai	34,2	17,2	11,7	2,6	21,5
5. Darbo mašinos ir įrengimai ..	16,4	4,4	8,7	21,4	362,0
6. Transporto priemonės	—	0,8	7,4	0,2	—
7. Kiti pagrindiniai gamybiniai fondai	—	7,2	3,2	0,9	—
8. Iš viso pagrindinių gamybinių fondų	89,9	92,0	87,3	64,8	200,7
9. Kitų šakų ir negamybiniai pagrindiniai fondai	10,1	8,0	12,7	35,2	972,0
10. Iš viso pagrindinių fondų	100,0	100,0	100,0	100,0	278,4

LITERATURA IR ŠALTINIAI

1. K. M a r k s a s, Kapitalas, t. I, Vilnius, 1957.
2. K. M a r k s a s, Kapitalas, t. II, Vilnius, 1958.
3. TSKP 23 suvažiavimo medžiaga, Vilnius, 1966.
4. CVA, R-771, a. 1, Nr. 62.
5. CVA, f. 153, a. 1, Nr. 119.
6. CVA, f. 153, a. 1, Nr. 19.
7. CVIA, f. 382, a. 1, Nr. 1689.
8. CVIA, f. 382, a. 1, Nr. 1807.
9. CVIA, f. 382, a. 1, Nr. 1155.
10. CVIA, f. 382, a. 1, Nr. 1403.
11. CVIA, f. 382, a. 1, Nr. 2252.
12. CVIA, f. 378, a. 121, b. 347.
13. Celiuliozės-popieriaus pramonės įmonių (Grigiškių, J. Janonio ir N. Verkių popieriaus fabriky, Klaipėdos CPK, N. Vilnios ir Pabradės kartono fabriky) 1945—1960 metų ataskaitiniai duomenys.
14. Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti, Albumas, Kaunas, 1933.

**РАЗВИТИЕ СТРУКТУРЫ ФОНДОВ И ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС
В ЦЕЛЛЮЛОЗНО-БУМАЖНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
ЛИТОВСКОЙ ССР**

И. ТАМУЛЯВИЧЮС

Резюме

Целлюлозно-бумажное производство является одной из старейших отраслей промышленности Литовской ССР. Степень обеспечения народного хозяйства продукцией этой отрасли во многом зависит от структуры фондов, в том числе от удельного веса рабочих машин и оборудования и от технического прогресса. Автор впервые исследует эти вопросы за период с 1945 по 1960 г.

В статье отмечается, что Советская Литва получила от буржуазной Литвы скудное наследство: парк бумаго- и картоноделательных машин был немногочислен и по своей производительности намного отставал от мировых достижений в этой области. Большой ущерб нанесла промышленности вторая мировая война.

После войны целлюлозно-бумажные предприятия нормально начали работать только, примерно, с 1950 г. За 15 лет (1946—1960 гг.) все основные фонды выросли в 3,1 раза, в том числе основные производственные — в 2,6 раза.

Для динамики структуры основных фондов характерно то, что удельный вес рабочих машин и оборудования увеличился с 33,8% до 36,7%, сооружений — с 8% до 12,8%, а силовых машин и силового оборудования — с 7,3% до 8,8%. Удельный вес более пассивной части фондов снизился.

В восстановительный период не обращалось должного внимания на вопросы модернизации машин, что отрицательно сказалось на дальнейшем техническом прогрессе. Лишь с 1956—1957 гг. началась модернизация некоторых машин на Н. Веркяйской бумажной фабрике, Григишском ОБК и т. д. Наряду с этим вводились новые производственные мощности, заменялось обслуживающее оборудование и т. д. За 15 лет парк бумагоделательных машин вырос 1,5 раза. Объем производства с 1945 по 1960 гг. увеличился: бумаги в 19,6 раза, картона — в 37,0 раза и т. д. Если производительность труда во всей промышленности республики с 1950 по 1960 г. повысилась в 2,5 раза, то в целлюлозно-бумажной — в 2,6 раза.